

Номінативні речення як засіб вираження почуттів та емоцій в англійській, французькій та українській мовах

О. В. Швець

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Переяслав-Хмельницький, Україна

Corresponding author. E-mail: olexandershvets@gmail.com

Paper received 02.09.18; Accepted for publication 07.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-14>

Анотація. У статті відображено результати наукового пошуку, присвяченого виявленню здатності номінативних речень до вербалізації почуттів та емоцій індивіда. Робота виконана в руслі антропоцентричного підходу до дослідження проблеми концептуалізації дійсності людиною та відображення результатів світосприйняття носіями різних етнічних груп засобами мови, що органічно пов'язано з мовною репрезентацією надзвичайно важливої сфери внутрішнього світу людини – почуттів та емоцій.

Ключові слова: номінативні речення, почуття, емоції, позитивні та негативні почуття і емоції.

Вступ. Поворот сучасної лінгвістики у площину антропоцентричного підходу пов'язаний із зосередженням уваги науковців на вивченні проблеми концептуалізації дійсності індивідумом та відображення її результатів засобами мови. Антропоцентричний підхід до вивчення мовних явищ органічно пов'язаний із дослідженням мовної репрезентації такої важливої сфери внутрішнього світу людини як почуття та емоції, що є невід'ємним елементом людського життя та продовжують перебувати у центрі зацікавленості представників різних лінгвістичних напрямів.

Короткий огляд публікацій за темою. Особливості відображення емоційного світу людини мовними засобами розглядаються у таких напрямках: структурно- та функціонально-семантичному (Л.Г. Бабенко, А. Вежбицька, О.М. Вольф, Т.В. Парасюк), когнітивному, лінгвокогнітивному та прагматичному (О.Ю. Булигіна, С.Г. Воркачов, Г.І. Приходько, В.І. Шаховський).

Актуальність пропонованої розвідки визначена спрямованістю сучасної лінгвістики на виявлення маловідомих аспектів вербалізації почуттів та емоцій людини і недостатнім вивченням використання номінативних речень з метою вираження мовцем почуттів та емоцій у англійській, французькій та українській мовах.

Мета дослідження – встановити, які види почуттів та емоцій можуть виражати номінативні речення в англійській, французькій та українській мовах.

Матеріали та методи. У процесі дослідження було застосовано комплексну методiku, що передбачала залучення *описового методу* – з метою виділення одиниць для зіставлення та їх інтерпретації; *структурно-семантичного методу* – для виявлення семантики номінативних речень англійської, французької та української мов на основі аналізу значень їх структурних елементів; *процедури кількісних підрахунків* – для забезпечення достовірності й об'єктивності одержаних результатів.

Матеріалом дослідження слугували 812 номінативних речень (215 – англійської мови, 274 – французької та 323 – української мови), відібраних із творів англійських, франкомовних та україномовних письменників ХХ століття.

Результати та їх обговорення. Сучасний етап розвитку лінгвістики відзначений тенденцією до виявлення придатності мовних засобів виражати не лише думки людини, але й її суб'єктивне ставлення до сказаного – почуття, емоції, оцінки, оскільки саме вони (почуття, емоції, воля, оцінка) є невід'ємним фактором пізнання дійсності людиною. Як зазначає Р. Якобсон, виявом експресивної функції мови є прагнення індивіда виразити своє ставлення до предмета розмови та справити враження на свого співрозмовника [6, с. 199].

Процес життєдіяльності людини пов'язаний із її постійними контактами з оточуючим середовищем. Сприймаючи навколишню дійсність, людина по-різному ставиться до предметів та явищ, що її оточують. Одні події викликають у неї захоплення, інші – печаль, гнів, образи тощо. Вияв почуттів та емоцій є демонстрацією суб'єктивного ставлення людини до навколишніх предметів та явищ.

Почуття є стійким емоційним ставленням людини до явищ дійсності, що відображає їх значення відповідно до її потреб і мотивів [5, с. 256]. Емоції визначають як особливий клас психічних процесів і станів людини, пов'язаний із інстинктами, потребами і мотивами, що відображають у формі безпосереднього тимчасового переживання (задоволення, радості, страху тощо) значущість діючих на індивіда явищ і ситуацій для його життєдіяльності [5, с. 257]. Якщо предмети чи явища оточуючої реальності задовольняють потреби особистості або полегшують їх задоволення, у неї виникають позитивні почуття та емоції, якщо ні – негативні.

Зовнішній прояв почуттів та емоцій може здійснюватися окремими словами, словосполученнями або реченнями. Вважаємо, що особливий статус серед засобів їх екстеріоризації належить номінативним реченням, оскільки їх використання – компроміс між потребами комунікації та прагненням людини мінімізувати мовні зусилля, надзвичайно актуальний в умовах сучасного способу життя.

Використання номінативних речень зумовлене ситуацією, що спричинила певні почуття та емоції людини. У зв'язку з тим, що у момент переживання емоційних станів людина позбавлена можливості роздумувати над вибором складної синтаксичної структури

для вираження свого ставлення до подій або їх оцінки, вона найчастіше вдається до вживання у своєму мовленні саме номінативних речень.

Результати опрацювання фактичного матеріалу дослідження уможливили виділення таких позитивних (подяка, похвала (схвалення), радість, захоплення, здивування) та негативних (вибачення (виправдання), докір, нарікання (осуд), гнів, жаль) почуттів та емоцій, які здатна переживати людина та які можуть бути вербалізовані номінативними реченнями.

Розглянемо випадки використання номінативних речень для вираження позитивних почуттів, до яких відносяться подяка, похвала та самопохвала.

У випадку, коли мовець прагне відзначити зроблений для нього хороший вчинок, послугу чи допомогу, виявити вдячність або дяку за щось зроблене він вдається до висловлення *подяки* – вміння належно оцінити виявлену до когось уважність, будь-яку зроблену корисну справу, позитивна оцінка доброти або підтримки / послуги, наданої адресату, а також вираження почуття вдячності, бажання віддячити комусь за надану послугу / благодійність: англ. *Right, M'Coy said brightly. Thanks, old man. I'd go if I possibly could* [11, р. 76] – висловлення подяки за надану послугу; фр. *Merci! dit Bruno d'une voix chaleureuse et il disparut* [13, р. 200] – вираження вдячності друзям за розуміння; укр. *Мерці за відвертість. Що ж, самі напросились...* [3, с. 522] – вияв вдячності за критичну оцінку зроблених вчинків.

Як бачимо, вираження подяки реалізується переважно шляхом реактивної стратегії й тактики схвалення чийось вчинків.

Вербальним або невербальним виявом позитивного ставлення мовця до іншої людини, позитивної оцінки її особистості, якостей, вчинків і думок є *похвала*. Спираючись на дані досліджень Л.І. Ключко, визначаємо похвалу як щире й об'єктивне, з точки зору мовця, висловлення схвалення особистості адресата, його якостей і/або діяльності, а також об'єктів, що входять у «світ адресата», індивідуальну, «авторську» комунікативну стратегію якісного оформлення мовлення з метою уникнення шаблонності [4, с. 12].

Похвала може стосуватися моральних чи інтелектуальних якостей, умінь та вчинків співрозмовника або відсутньої під час розмови людини, а також їх зовнішності чи манер: англ. *Full house, all waiting. Orchestra, fanfare, curtain! Ching Ling Soo, the great Oriental Magician! There he is, on stage!* [10, р. 82] – висока оцінка професійних якостей особистості; фр. *Et ces mèches noires et plates qui pendaient droit autour d'un étrange petit visage, comme on n'en voyait point en Seine-et-Oise. Gentille, gentille comme un petit animal exotique, et réfléchi avec ça, sensée, une vraie petite femme!* [15, р. 28] – похвала зовнішності людини; укр. *Крім цих непохвальних рис Орисиного характеру, були у невістки і позитивні прикмети, що їх теж не замочувала тітка Наталя. Овиім, овиім, з Орисі першокласна господиня* [1, с. 258] – вияв схвалення господарської діяльності.

Розрізняють позитивні вияви похвали та *самопохвали*, що є різними за своїм спрямуванням: похвала орієнтована на адресата, самопохвала – на адресанта висловлювання, за яких мовець, очевидно, навмисно

ігнорує максимум скромності: англ. *But a lovely mummer, he murmured to himself. Kinch, the loveliest mummer of them all!* [11, р. 5] – самовихваляння акторськими здібностями; фр. *Et alors M. Georges avec ses contes à dormir debout, sa lessiveuse rouillée et son poisson d'or! La troisième manche! S'ils n'avaient pas été tous autour d'elle à l'embêter, et Daniel le premier, elle se serait toujours très bien débrouillée dans la vie* [15, р. 191] – вихваляння своїми здібностями; укр. *Бо в нас, металургів, коли вже дружба, то міцніша за сталь! Але ж тільки скромняги ми, оце нам у житті заважає* [3, с. 202] – висловлення похвали стосовно міцності дружби сталеварів.

Отже, похвала є щирим висловленням схвалення, позитивною оцінкою, яка має творчий, індивідуально-авторський характер та втілюється у мовленні завдяки використанню лексичних одиниць, здатних передати це почуття.

Прагнення особистості до виявлення значного піднесення радісних почуттів, найбільшого задоволення ким або чим-небудь, потужний вияв бажання, почуття подиву, завзяття чи наснаги кваліфікується як *захоплення / захват*: англ. *We'll pick up her and get on to the show. The show! Francine jerked. It's what we need* [10, р. 161] – висловлення захоплення майбутніми розвагами; фр. *Et elle partit en courant. – Quelle brave femme, soupira Loïc. Elle est encore allée me chercher une de ses précieuses toiles d'araignée!* [13, р. 219] – вияв захвату сміливістю жінки; укр. *І тоді, коли чотири сестри стояли півколом, незаймані, її силоміць виставляли перед гостями, під лампу. – Що за чудовий колір волосся! А очі... Чи бачив хто таке?* [2, с. 381] – вербалізація захоплення красивим кольором волосся.

Як свідчать результати проведеного дослідження, номінативні речення в англійській, французькій та українській мовах здатні виражати позитивні почуття особистості, породжені узгодженням обставин із нормами, що відповідають її світогляду, серед яких подяка, похвала / самопохвала та захоплення.

У матеріалі дослідження також було виокремлено номінативні речення, в яких знайшли відображення негативні почуття та емоції учасників комунікації, породжені відхиленням обставин від параметрів життєдіяльності конкретної людини як особистості зокрема страх, обурення, нарікання, сором, жаль, вибачення, докір, осуд та іронія.

Почуття, спричинене загрозою людині, її здоров'ю та життю; очікування можливого майбутнього зла, побоювання непередбаченого визначається як *страх*: англ. *A GHOST! cried Tom. No, said a voice, just me* [10, р. 185] – вияв страху перед появою незнайомця; фр. *Peur de la mort. La seconde crise a été moins violente que la première, je crois. Mais c'est bien étrange ce tres-saillement, cette contraction de tout l'être autour de je ne sais quel point de la poitrine...* [9, р. 207] – демонстрація страху перед смертю; укр. *Зіпи! Це звіринець якийсь!* [3, с. 267] – вияв страху у зв'язку з побаченими у темряві опудалами тварин. Як видно, почуття страху вербалізується номінативними реченнями у всіх зіставлених мовах.

Виявом почуття невдоволення, роздратування у відповідь на заподіяне людині чи її близьким зло (образу, несправедливість), спрямоване проти найбільш

цінного для людини є обурення: англ. *You fool!* cried Francine, and tears were in her eyes [10, p. 165] – обурення вчинком співрозмовника; фр. *Envolée, ma petite illusion! Retire, le bon point! Fred n'avait rien fait parce qu'il ne pouvait pas signer pour moi* [7, p. 232] – висловлення обурення з приводу негідної поведінки брата; укр. *Плакати через ту, яку господь створив для того, щоб осушувала сльози іншим? Яка підла вигадка! Яка нісенітниця!* [1, с. 627] – вияв обурення з приводу нарікань на поведінку дочки.

Висловлення незадоволення ким / чим-небудь, прикритію з приводу чогось, ремствуванням, скаргою кваліфікується як нарікання: англ. *God, isn't he dreadful? he said frankly. A ponderous Saxon. He thinks you're not a gentleman. God, these bloody English* [11, p. 4] – нарікання на зневажливе ставлення особи до оточуючих; фр. *Journée terrible pour moi. Et le pis, c'est que je me sens incapable d'aucune appréciation raisonnable, modérée, de faits dont le véritable sens m'échappe peut-être* [9, p. 119] – нарікання на нещасливий збіг обставин; укр. *А все то коні! Ой, коні, коні. Коні були причиною, що взяв він того чорта до себе в наймити* [1, с. 217] – вияв нарікання на свої вчинки. Наведені фрагменти засвідчують здатність номінативних речень до вираження нарікання, що є проявом негативних переживань людини.

Почуття сильного збентеження, незадоволення, зняковіння через свою або інших людей негідну поведінку, недостойні дії, вчинки, які не відповідають прийнятим у суспільстві нормам і звичаям є виявом сорому: англ. *Shame on him!* [11, p. 466] – вираз незадоволення непристойною поведінкою; фр. *Dire que les étrangers voient ça! Quelle honte! Et c'est là-dessus qu'on nous juge...* [12, p. 46] – висловлення збентеження від побаченої вистави, зміст якої не відповідав прийнятим у суспільстві нормам; укр. *Боже, який сором для родини! Господи, на що ми зішли! – зойкала Зоня. Була блідою, обличчя їй затягнулось поволокою якоїсь нереальної, але видимої вже старості* [2, с. 286] – вияв почуття сильного збентеження спричиненого негідною поведінкою продавця. Як бачимо, почуття сорому може мати різний ступінь вираження засобами мови, що уможливується використанням лексичних одиниць, здатних її передати.

Жаль є виявом співчуття мовця до чужого горя: англ. *His Excellency! Too bad! Just missed that by a hair. Damn it! What a pity!* [11, p. 241] – відчуття жалю з приводу втрати; фр. *Elle a l'air charmante, dit Gilles. C'est dommage qu'elle ait épousé ce type-là. – Oui. Grand dommage* [14, p. 199] – вияв співчуття з приводу невдалого одруження; укр. *Такий нещасливий випадок! Така трагічна помилка. Така несподівана негадана смерть у розквіті віку!* – бідкались приїжджі родичі, а серед них – найбільше тітка Рузя з Зеленої [1, с. 498] – висловлення співчуття у зв'язку зі смертю близької людини.

Поблажливість до кого-небудь винного, до його провини; прощення за провину є вибаченням. Вибачення – важлива складова вербальних форм ввічливості, до якої вдаються у разі виникнення між кількома учасниками спілкування конфлікту, який необхідно владнати: англ. *A hundred thousand apologies* [11, p. 556] – прохання вибачити за сказане; фр. *Vous*

n'abritez pas une vierge pure, mon brave... Pardon... Monsieur Henri! [13, p. 89] – прохання виявити поблажливість з приводу сказаного; укр. *Чоловік (як його прізвище до біса?) глянув здивовано на Зоню і легенько відсунув конверт від себе. – То якесь непорозуміння, панно Річинська...* [1, с. 388] – намагання вибачитися за відмову працевлаштувати. Отже, вибачення спрямоване на стримання агресії та відновлення гармонійних стосунків між учасниками комунікації.

Висловлене кому-небудь або передане в інший спосіб звинувачення в чомусь, незадоволення чимось тощо є проявом докору: англ. *Maggy, pouring yellow soup in Katey's bowl, exclaimed: – Boody! For shame!* [11, p. 227] – докір за непристойну поведінку за столом; фр. *Et l'on dit les paysans inhospitaliers, en France! songea Diane. Quelle injustice!...* [13, p. 79] – вияв незадоволення з приводу ставлення жителів сіл до міського населення; укр. *Мені страшно чути такі речі від вас, докторе. Ви ж ще молода людина. Я у вашій року...* [1, с. 294] – висловлення незадоволення аполітичністю співрозмовника.

Осуд є виявом негативного, несхвального ставлення людини до кого-, чого-небудь: англ. *Mr O'Madden Burke, following close, said with an ally's lunge of his umbrella: – Lay on, Macduff! – Chip of the old block! the editor cried, slapping Stephen on the shoulder* [11, p. 144] – осуд застарілих поглядів співрозмовника; фр. *Comme s'ils étaient toujours sur la brèche du fait d'aimer leurs semblables! Quel narcissisme! Quelle hypocrisie chez l'être humain, finalement!* [13, p. 63] – висловлення осудливого ставлення до самозакоханої людини; укр. *Іван махнув рукою: – Метушняк. Порожній діяч...* [3, с. 205] – вияв несхвалення з приводу вчинків людини.

Оцінка самого себе, своїх чеснот або недоліків є самооцінкою: фр. *Une pie. Une pie voleuse et noire. Méchante* [15, p. 197] – негативна оцінка власних недоліків; укр. *Я загородив їй дорогу й пригрозив, що доти не відступлюсь, доки вона не пояснить мені причини. Ах, який писаний дурень з мене!* [1, с. 245] – негативна оцінка власних вчинків. У матеріалі дослідження було виявлено випадки функціонування номінативних речень для вираження самооцінки лише в українській та французькій мовах.

Глузливо-критичним вираженням ставлення мовця до предмета розмови, висміюванням кого / чого-небудь є іронія / насмішка англ. *The carriage climbed more slowly the hill of Rutland square. Rattle his bones. Over the stones. Only a pauper. Nobody owns* [11, p. 96] – насмішка над соціальним становищем людини; фр. *Générosité dans l'astuce! La phobie de ma mère fut toujours de voir diminuer ses revenus* [8, p. 385] – висміювання особливостей поведінки матері; укр. *Самим духом, брате, ситий не будеш. Матерія – первинна. Так, певне, міркують і оті юшкоїди. Оті ходячі шлуки* [3, с. 71] – вияв критичного ставлення до обмеженості інтересів людей. Як видно, іронія спрямована на висловлення критичного ставлення мовця до предмета розмови.

Отже, проведене дослідження підтвердило здатність номінативних речень англійської, французької та української вербалізувати негативні почуття та емоції людини такі як страх, обурення, сором, нарікання, жаль, докір, осуд, іронія та вибачення.

Підсумовуючи, зазначимо, що номінативні речення англійської, французької та української мов можуть виражати почуття та емоції, тобто висловлювати ставлення мовця до дійсності. Реакція на сприйняття навколишнього середовища, дію, поведінку слухача або самого мовця, виражена номінативними реченнями, може бути позитивною або негативною.

У кожній із досліджуваних мов кількість номінативних речень, що експлікують позитивні почуття / емоції індивіда є різною (в укр. мові – 58,51%; англ. мові – 54,88%; фр. мові – 35,40%). Зазначене вище дозволяє зробити припущення про те, що носії французької мови частіше використовують номінативні речення для вираження негативних почуттів / емоцій, що пов'язане як із особливостями категоризації ними дійсності, так і зі сприйняттям позитивних почуттів / емоцій як норми, яка знаходить менше висвітлення у їх мовленні, а негативні почуття / емоції, як відхилення від норми, привертають більше уваги з боку мовців.

Висновки. Проведене дослідження виявило, що номінативні речення англійської, французької та української мов вербалізують почуття та емоції, які переживає мовець, передаючи його ставлення до зображуваних подій або осіб. Вияв почуттів та емоцій, реалізованих номінативними реченнями англійської, французької та української мов, може мати як позитивний, так і негативний характер.

Встановлено, що екстеріоризація самооцінки номінативними реченнями можлива лише у французькій та українській мовах, що засвідчує високий рівень самокритичного ставлення носіїв цих мов. Ступінь вербалізації номінативними реченнями почуттів та емоцій людини варіює залежно від мови, що відображає специфіку концептуалізації дійсності представниками англомовної, франкомовної та україномовної культур.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у виявленні здатності номінативних речень до вираження почуттів та емоцій людини на матеріалі публіцистики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільде І. Сестри Річинські. Книга друга. К.: Дніпро, 1977. 690 с.
2. Вільде І. Твори в 5-ти томах. К.: Дніпро, 1986. Т. 1. 640 с.
3. Гончар О.Т. Твори: В 7-и томах. К.: Дніпро, 1988. Т. 7. 656 с.
4. Ключко Л.І. Висловлювання похвали в комунікативно-діяльнісній парадигмі спілкування (на матеріалі англійської мови). Автореф. канд. філол. наук. Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2004. 20 с.
5. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: Просвіта, 2005. 461 с.
6. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика. пер. с англ. И.А. Мельчука в *Структурализм: за и против*. М.: Прогресс, 1975. С. 193–231.
7. Bazin H. La mort du petit cheval. Paris: Bernard Grasset, 1950. 247 p.
8. Bazin H. Cri de la chouette. M.: Progrès, 1979. P. 327–480.
9. Bernanos G. Journal d'un curé de campagne. Paris: Édition du groupe "Ebooks libres et gratuits", 1936. 263 p.
10. Bradbury R. Dandelion wine. New York: Bantam Books, 1976. 256 p.
11. Joyce J. Ulysses. New York: Vintage Books: A Division of Random House, 1961. 806 p.
12. Mauriac F. Thérèse Desqueyroux. Paris: Bernard Grasset, 1976. 184 p.
13. Sagan F. Les faux fuyants. Paris: Julliard, 1991. 256 p.
14. Sagan F. Un peu de soleil dans l'eau froide. Paris: Flammarion, 1969. 272 p.
15. Triolet E. Roses à crédit. Kiev: Dnipro, 1981. 255 p.

REFERENCES

1. Vilde I. *Sisters Richynski. The second book*. Kyiv: Dnipro, 1977. 690 p.
2. Vilde I. *Works in 5 volumes*. Kyiv: Dnipro, 1986. V. 1. 640 p.
3. Honchar O.T. *Works: In 7 volumes*. Kyiv: Dnipro, 1988. V. 7. 656 p.
4. Klochko L.I. The expression of praise in the communicative and activity paradigm of communication (based on the English language). *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 2004. 20 p.
5. Skrypchenko O.V., Dolynska L.V., Ohorodniichuk Z.V. *General psychology*. Kyiv: Prosvita, 2005. 461 p.
6. Yakobson R. *Linguistics and Poetics. Structuralism: for and against*. (I.A. Melchuk, Trans). Moscow: Progress, 1975. P. 193–231.

Nominative sentences as means of feelings and emotions expression in the English, French and Ukrainian languages

O. V. Shvets

Abstract. The article shows the results of a scientific research devoted to the identification of nominative sentences ability to verbalize the individual's feelings and emotions. The paper is written as a part of anthropocentric approach to the study of the human reality conceptualization problem and the reflection of the results of world perception by native speakers belonging to different ethnic groups with the help of linguistic means. This is closely connected with the linguistic representation of an extremely important sphere of the human's inner world – feelings and emotions.

Keywords: *nominative sentences, feelings, emotions, positive and negative feelings and emotions.*